

TÜRKLERDE "AD VERME GELENEĞİ" VE "HEKTOR"

Prof. Dr. Tuncer GÜLENSOY

Türkçede AD, "Bir kimseyi, bir şeyi anlatmaya, bildirmeye yarayan söz, isim; herkesçe tanınmış veya işitilmiş olma durumu, ün, nam, şöhret; Anılacak değer, önem" (bkz. TÜRKÇE SÖZLÜK, C.I, s.12) anlamlarına gelir.

LAKAP, "Bir kimseye veya bir aileye kendi adından ayrı olarak sonradan takılan, o kimsenin veya o ailenin bir özelliğinden kaynaklanan ad" demektir (bkz. Türkçe sözlük, C.II, s.956).

Dünya kurulduğundan beri insanoğluna birer ad (isim) verilmiş; "Âdem, Hava, Hâbil, Kabil, Nuh, Yafes, Türk... vb." isimlerini binlercesi takip etmiş. Her kavimde olduğu gibi, Türklerde de çeşitli dönemlerde çeşitli isimler alınmıştır. Hun Türklerinin hakanı ATTILA'nın adının Gotça "Etil-nehir kenarı" adından geldiği söylenir. Sebabi de Attıla'nın "bir nehir kenarında doğmuş olması"dır.

Sonra, Köktürklerin kağanları ve vezirleri ile komutanlarının adları özbeöz Türkçedir. KÜLTİĞİN (veya: Költigin), BİLGE, TONYUKUK adları kök ve ekleriyle Türkçe'dir.

Köktürklerden sonra tarih sahnesine çıkan UYGUR TÜRKLERİ'nin hükümdar adları içerisinde Çince veya Budizm terminolojisinden alınmış ön ek ve ünvanlar bulunmaktadır. Türklerin İslâmiyet dairesi içine girmesiyle isimlerde İslâmî terminoloji ağır basmaya başlamış, Türkçe addan önce Arapça Sıfatlar eklenerek, isimler tamlanmıştır. Selçuklular zamanında da "Keykubat, Keykâvus" gibi Farsçaları moda olmaya başlamıştır.

Türklerde (ve Türklerin yakın komşusu, dil akrabası Moğollarda) yeni doğan çocuğa ad verme geleneği çok eskiye dayanan bir TÖRE'dir. Çocuk doğduğu zaman olan bir hâdise, eve ya da obaya gelen bir ziyaretçi, ilk görülen nesneye, hayvan veya bitki adı, kız ya da erkek kişiye ad olabilir: Meselâ:

TEMÜÇİN= Çinggis Kağan'ın ilk adı olup, doğduğu zaman, esir alınıp obaya getirilen soylu bir kişinin adıdır. (DEMİR+Çİ) manâsındadır. ÇİNGGİS adı sonradan verilmiştir.

TİLENÇİ = Çocuk doğduğu zaman obaya gelen bir "dilenci"den dolayı verilmiştir.

TULUY = Çinggis kağan'ın oğlu. (AY-NA) demektir. Çocuk doğduğu zaman ilk görülen nesne olduğu için verilmiştir.

ESENBOĞA = Anadolu'yu istilâ eden Moğol komutanlarından birisinin adıdır. ESEN (=güçlü) + BUKA (=boğa) kelimelerinin birleşmesinden oluşmuştur. (Kuyvetli Boğa) demektir. ÇAĞRI, TUĞRUL, KAPLAN, ŞAHİN ... vb. gibi "alıcı kuş" adları da bu gelenek içinde verilmiştir.

ÇAVDAR= Bir tahıl adı olup, erkek çocuğa verilmiştir. Bugün, Kütahya'nın kazası olan ÇAV DARHİSAR adı, ÇAVDAR, adlı beyin adından kalmadır.

Türk (ve Moğol) şahıs adları meselesi oldukça ilgi çekicidir. Elyazması kaynaklarda (Arapça, Farsça, Moğolca, Gürcüce, Ermenice, eski Grekçe, Süryanice... vb.) tesbit edilen TÜRK ŞAHIS (KİŞİ) ADLARI birer tarihi belgedir. Şahıs adlarının yaşadığı tarihi belgeler (vesikalar)den bazıları: Mezar taşları, (taşa veya kâğıda yazılmış) vakfiyeler, Şeriyye sicilleri, (mahkeme kayıtlarını ihtiva eden) Kadı sicilleri ... vb. dir.

Türkler İslâmiyeti kabul ettikten sonra, yeni doğan çocuklarına ad verirken kulaklarına "EZAN OKUMUŞLAR" ve "BESMELE" ile adlarını seslenmişlerdir. Bugün, Kayseri'de yaşayan UYGUR TÜRKLERİ'nin halâ korudukları bu töreleri de "AD TOYU"dur. Bu TOY'da, KIRK GÜNLÜK (kız ya da erkek) çocuk için, yemekli dua töreni yapılır. Önceden cüz cüz okutulmuş KUR'ÂN-I KERİM için "Hatim Duası" yapılır ve çocuğun kulağına "Besmele" ile adı okunur. Sonra kadın erkek davetliler, çorba-pilâv-et ve tatlidan oluşan "Toy yemeği"ni yerler.

Görüldüğü gibi, Türklerde ad verme töresi TÖRE'ye bağlıdır. Verilen her ad o çocuğun hayat bulmasında vesile olmuş ANA-BABA'nın da atalarından gördüğü geleneklere uygundur. Verilen her ad bir sebebe dayanır. Orta Asya'da yaşayan Kazak, Kırgız, Uygur, Özbek, Türkmen, Azeri ... vb. gibi her Türk boyunun kişi adları birbirinden farklılık gösterirse de, "sebep-sonuç" düşünüldüğü zaman ortaya çıkan adda bir benzerlik görülür. Meselâ: TANRIVERDİ - ALLAHVERDİ - HUDAVERDİ - ÇALAPVERDİ kelimelerindeki TANRI ve ÇALAP Türkçe, ALLAH Arapça. Huda Farsçadır. Fakat, arzu edilen sonuç aynıdır.

Türkçe KİŞİ ADLARI ile çok uzun yıllar uğraşan bilim adamı Macar asıllı Türkolog L. RASONYI (Rasoni okunur)dir. "TARİHTE TÜRK LÜK" adlı dev bir eseri Türklüğe armağan eden büyük Türk dostu (ççinin kızlık soyadı da

TÖRÖK - Türk idi) bu Macar bilim adamı binlerce tarihî Türk şahıs adını topluyarak zaman zaman yayınlamış "Türklerde ad verme metodolojisi"ni tesbit etmiştir. Bizim de hocamız R. SONYI'nin telkinleri ile elliye yakın Arapça-Farsça-Moğolca vb. kitap tarayarak derlediğimiz YIRMİBİN'e yakın Türk ve Moğol kişi adları yayına hazırlanmaktadır.

Gelelim HEKTOR adına: 21 Nisan 1994 Çarşamba akşamı HHB televizyonunda yayınlanan (bana göre çok talihsiz) bir programda, Çanakkale'de yaşayan HASAN adlı bir kişinin adını değirtirerek (hem de mahkeme kararıyla HEKTOR'u nüfus kağıdına yazdırması) di. O kişinin TV mikrofonuna söyledikleri de ne ilme, ne de gelenek-göreneklere uymeye uyuyordu. Diyordu ki: "Benim adıma, yıllar önce bana sormadan babam vermiş. Bana sorulmadan verilen bu adı değiştirmek istiyorum. Böylece "bölücü" lüğü"de önlemiş olacağım." Aynı mikrofonu, Çanakkaleli birkaç "entel"(!)in verdiği cevap da ilgi çekiciydi.

Bakın HEKTOR adını bir de size ben tanıtayım:

"HECTOR (hek'tar) [L. < Gr. Hektör lit., holding fast < echein, to hold, haw for IE. base SCHOOL] 1. a masculine name. 2. in Homer's İliad, a Trojan hero killed by Achilles to avenge the death of Patroclus; he was Priams oldest son. (bkz.WEBSTER's New World Dictionary, second college edition, UAS 1977 s. 648 b).

Bu sözlük maddesinin Türkçesi şöyledir:

Latince'ye Grekçe Hektör adından geçmiştir. "Oruç tutan" manasındaki "echein" kelimesinden gelmez.

1. Bir erkek adı,
2. Homer'in İlyada'sındaki, Priams'ın büyük oğlu Truvalı bir kahraman olan Patroclus'un ölümünün intikamını

mak için Acchilles (Aşil) tarafından öldürülmüştür.

Peki, Truvalılar kimlerdir? Onu da anlatayım: "Bugün Çanakkale'nin Biga ilçesi merkez bucağına bağlı Hisarcık köyünün bulunduğu yerde İlkçağ'da kurulmuş bir şehirdi. İlion şehir devletinin başkenti olan Truva Kral Priamos devrinde Midilli'den, Frigya'ya, Çanakkale Boğazı'na kadar olan bir alanı egemenliği altında bulunduruyordu.

Priamos'un oğlu Paris; bir gün Sparta kralı Menelas'a misafir giti, onun karısı güzel Helena'yı kandırıp gemisiyle Truva'ya kaçırıldı. Bunun üzerine, Spartalılarla Truvalılar arasında tarihin en ünlü savaşı başladı. On yıl süren savaşı Spartalılar en sonunda bir tahta at hilesiyle kazandılar. Eski Yunanlı şair Homeros bu olayı "İliada" adındaki eserinde anlatmıştır."

İşte size Truva hakkında ansiklope-

dik bilgi. Biz de tutmuş 1963 yılında bu şehirle ilgili "turizm yatırımı" olarak şenlikler düzenlemişiz.

Bu yazı biraz ilmî oldu ama, konuyu başka türlü anlatmaya imkân yoktu. Türklerde kişi (şahıs) adları meselesi oldukça önemlidir ve bu konuda çalışmak için sabır, bilgi, altyapı ve metod gereklidir.

Adamın birisi çıkıp, (ben adımlı "Hektor" olarak değiştirmek istiyorum) derse, ona kızmaya ve engellemeye hiç gerek yok. Hatayı biz baştan yapmışız: Eğer o kişi Türk ise, ona Türklüğünü, gelenek, görenek, TÖRE'sini öğretmemişiz; yolunu göstermemişiz. Onun için acısını yüreğimize gömerek, yeni örneklerine engel olmak için çaresini aramalıyız. Yok eğer bu kişinin şeceresi biraz karışıksa, zaten yapılacak birşey yoktur. Yeni adını güle güle kullanabilir.

BİZE GELEN KİTAPLAR

Slovak Academy of Sciences "ASIAN AND AFRICAN STUDIES" Volume 2/1993 Number 1-2 • Ahmet ŞENOL "HALK OYUNLARI (xııı)", Türkiye İş Bankası Kültür ve Sanat Dergisi'nde Halk Oyunları ve Giysileriyle İlgili Yayınlanan Makaleler", Ankara 1994 • Fahrettin ALIŞAR "Her Yönüyle Konya Derbenti", Antakya 1994 • Türker EROĞLU "İNSAN VE OYUN - Oyun, Dans ve Halk Oyunları", Kayseri 1994 • Ahmet Talat ONAY "SARI ÇİĞDEMLER", (Haz. Cemal Kurnaz), MEB İstanbul 1993 • Prof. Dr. Neriman GÖRGÜNAY KIRZIOĞLU "Türk Halk Kültüründe DOĞU ANADOLU DOKUMALARI VE GIYSİLERİ ANKARA 1994 • M. Öcal OĞUZ "Yozgat'ta HALK ŞAIRLİĞİNİN DÜNÜ VE BUGÜNÜ" KB, HAGEM Ankara 1994. KARAKALPAK FOLKLORU" 1-20 cilt, Nökis 1977 - 1990 • S. Kamalov - E. Koşanov "KARAKALPAKİSTAN TARİHİ" Nökis 1993 • K. Membetov "ERTE DEVRDEKİ KARAKALPAK EDEBİYATI" Nökis 1992 • Kırdımiyazov Muhammed "AL-TIN - ORDA DEVRİNDEKİ TÜSLİK ARAL BOYI MEDENİYATI" Nökis 1993 • Sarıgül Bahadrova "KİTAB-I DEDEM KORKIT - KOBLAN - EDİGE HEM HEZİRGİ EDEBİYAT HAKKINDA OYLAR" NÖKİS 1992.